

COMMUNICATIE BIJ SLECHTZIENDE KINDEREN

Drs. C.J. van Gendt – Van Evert

“Menselijke communicatie is het gedrag van een persoon, de zender, om een bericht bij een ander persoon, de ontvanger, te laten aan komen”.

Een slechtziend kind neemt door de visuele beperking signalen van een ander anders waar dan een goedziend kind en zendt ook door de visuele beperking weer andere signalen uit.

1. Signalen van het kind

Bij de geboorte is de gezichtsscherpte van ieder kind nog niet optimaal ontwikkeld. De gezichtsscherpte van een jonge baby is meestal ongeveer 10%. Speelmateriaal voor jonge baby's is daarop aangepast, bijvoorbeeld door felle kleuren en grotere afbeeldingen met weinig details. Pas op de leeftijd van 3 jaar beschikken de meeste goedziende kinderen over een visus van 100%. Dat betekent dat een slechtziend kind start met een aanzienlijk lagere visus dan 10%. Veel slechtziende baby's functioneren dus visueel op een zeer laag niveau. Dat betekent dat ze visueel veel missen en ook veel op informatie van de andere zintuigen zijn gericht.

Een goedziende baby heeft door de lage visus dus het verkorten van de kijkafstand nodig; een slechtziende baby moet een visuele stimulus nog sterker nabij aangeboden krijgen.

De slechtziende baby is sterker op geluiden gericht en zal geneigd zijn zelf stil te blijven liggen of zitten, te verstillen, als hij aandachtig wil luisteren. Voorts zal hij om goed te kunnen luisteren één oor wenden naar de geluidsbron. Beide houdingen kunnen als desinteresse worden uitgelegd, bijvoorbeeld 'hij reageert niet als ik tegen hem praat' of 'hij draait zich van me af als ik voor hem zing'.

Aan de richting van de blik of het zoeken van oogcontact is bij een ernstig slechtziende baby moeilijk af te leiden wat zijn interesse of gevoel op dat moment is. Meer gegevens zijn te halen uit de lichaamstaal. Zo betekent het open houden van de handjes plezier en toenadering en het gesloten in vuistjes houden van de handjes afweer.

Tactiele informatie is voor veel slechtziende baby's een noodzakelijke aanvulling op het auditieve en visuele. Ze zullen vaak geneigd zijn het gezicht van de ander te voelen en ook materiaal zullen ze vaak betasten.

Geur kan slechtziende kinderen duidelijkheid geven als het bekend is, bijvoorbeeld het parfum van vader of moeder,

De slechtziende peuter en kleuter gaat meer en meer visueel waarnemen, maar details ontgaan hem nog vaak. Voor het waarnemen van gelaatsexpressies is vaak gedetailleerdere visuele waarneming nodig. Gelaatsexpressies zijn voor het slechtziende kind vaak moeilijk waar te nemen. Een geluid zal meer indruk maken. Het kind zal dus niet zo sterk reageren op een boze blik, maar veel meer op een boze stem.

Om goed te kunnen kijken heeft het kind vaak extra tijd nodig.

Het kind zal ook door vragen te stellen of door geluiden te maken een reactie van anderen proberen uit te lokken, waardoor het kind zich kan oriënteren. Een voorbeeld hiervan is het hard 'hallo' roepen of 'war zijn jullie' bij aankomst op de speelplaats om door het antwoord van de andere kinderen en de dichting waar dat vandaan komt zich te kunnen oriënteren in de ruimte. Sommige slechtziende kinderen maken zelf geluid om zo door de echo ervan te horen waar ze zijn of hoe groot de ruimte is.

Het schoolkind is steeds sterker gericht op spraak en taal en de receptieve en expressieve taal ontwikkelt zich in deze periode sterk. Het slechtziende kind zal veel vragen, benoemen en praten.

De behoefte aan extra kijktijd maakt dat het slechtziende kind minder informatie visueel heeft opgedaan en visueel minder op de hoogte is van alledaagse situaties en sociale reacties. Het sociale repertoire en de sociale vaardigheden zijn daardoor beperkter van aard.

2. Signalen van de ander

Het slechtziende kind mist gelaatsuitdrukkingen vaak en zal meer op stemintonatie afgaan. Gebaren ontgaan het kind op afstand en moeten nabij worden aangeboden. Misverstanden bij gebaren op afstand zijn vaak het gevolg.

Niet alleen omgevingsgeluiden, maar ook geluiden die de ander maakt (bijvoorbeeld niezen, met de stoel schuiven) worden scherp door het kind waargenomen.

Verbale boodschappen zijn belangrijk, ook ter aanvulling van dat wat het kind visueel mist. Aangeraakt worden kan plezierig zijn voor het kind, maar als dit onverwacht of onaangekondigd gebeurt, kan het kind ervan schrikken.

Voor slechtziende kinderen kost waarnemen van de omgeving tijd en moeite. Simpele veranderingen in de omgeving (een tas op de grond, een beker die wordt verplaatst), die niet duidelijk gemaakt worden of vooraf aangekondigd zijn, kunnen het kind ook laten schrikken of tot ongelukken of valpartijen leiden.

Geur als waarnemingsbron wordt vaak verwaarloosd. Als het indringend is of bepaalde associaties legt (bijvoorbeeld de geur uit het ziekenhuis) kan dat ook bepalend zijn in de waarneming van het kind, zijn gedrag en het contact.

3. Het kind tegemoet treden.

In een eerste contact is het van belang dat de ander zichzelf aankondigt, verbaal of vooral bij jongere kinderen door armen of gezicht te laten betasten.

Aansluiten bij wat het kind ervaart door dit te benoemen of door met hetzelfde materiaal samen te gaan spelen, er tegen tikken, het aan het kind geven, helpen het contact op gang te brengen.

Voorts is het van belang verbaal aan te geven in welke ruimte het kind komt en ook waar in de ruimte het kind zich bevindt (bv naast de tafel, in de hoek staat een kast..enzovoorts).

Het is goed geluiden die er zijn of plotseling optreden te verklaren.

Verbaal kan aangegeven worden wat komen gaat, maar ook door iets te laten voelen (bijvoorbeeld het flesje voor het voeden) of door het te laten horen (bijvoorbeeld de kraan duidelijk te laten lopen voor het in bad gaan). Bij kleinere kinderen kan de hand geleid worden bij het voelen van materiaal. “Voel je wel? Deze puzzel gaan we samen maken”.

Bij slechtziende kinderen is een veel actievere houding van de ander nodig bij het leggen van contact dan bij goedziende kinderen. Gewaakt moet worden voor te veel inmenging en gebrek aan respect. Het kind vragen wat hij ziet, hoort, voelt of weet kan daartoe een hulpmiddel zijn. Het kind zal veel extra tijd moeten worden gegund om te kunnen kijken en anderszins te kunnen waarnemen.

4. Gedeelde interesses

In communicatie is het vinden van gezamenlijke interesses essentieel.

Het slechtziende kind is vaak op geluid nabij, maar ook op meer onopvallende geluiden verder weg gericht, die goedziende niet zo snel opmerken. Zo kan een verhaal van een kind over een trein vreemd overkomen als de ander er niet alert op is dat het kind die trein in de verte hoort. Het is voor het slechtziende kind fijn als dergelijke geluiden worden opgemerkt en als daarop wordt ingegaan. Het kind zal zich daardoor beter begrepen voelen.

Wat visueel verder weg is, mist het slechtziende kind vaak. Wat nabij is zal vaak meer indruk maken. Zo kan een slechtziend kind tijdens een autoritje eerder opmerken wat er in de auto aanwezig is en een verhaal beginnen over iets op het dashboard dan bijvoorbeeld over de dieren buiten in de wei. Het ligt voor de hand dat dit tot misverstanden kan leiden.

Zoals bij elke communicatie geldt, geldt zeker ook in het contact met slechtziende kinderen dat zich verplaatsen in de ander essentieel is. Wat bedoelt het kind, wat neemt het kind waar, waar gaat het kind nu op in, is er iets waar nader over gevraagd zou moeten worden?

Het is voor het slechtziende kind ook goed en fijn te ervaren dat er geluisterd wordt naar zijn ervaringen en dat de ander daar open voor staat.

Literatuur:

Eijden A. van: Persoonlijkheidsontwikkeling van visueel gehandicapte kinderen en het belang van spel en speltherapie

Visio: Kenmerken slechtziende kinderen

Watzlawick P.: De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie